

Konstancin, 18 maja 2023

Prof. dr hab. Stanisław Pawlak

Wyższa Szkoła Bankowa

w Warszawie

Recenzja pracy doktorskiej mgra Tomasza Łukaszuka pt.: „India’s role in Shaping Maritime Governance in the Indian Ocean Region after the End of the Cold War.”

I

W liczącej 267 stron pracy doktorskiej, sporządzonej w języku angielskim, uzupełnionej rozbudowanymi załącznikami, mgr Tomasz Łukaszuk przedstawił ewolucję roli Indii w kształtowaniu sytuacji w regionie Oceanu Indyjskiego po zakończeniu Zimnej Wojny. Temat ten opracował z opozycji stosunków międzynarodowych w sferze politycznej, instytucjonalnej, prawnej i ekonomicznej.

Podjęcie tematu badawczego Autor uzasadnia czterema przesłankami: rosnącą pozycją Indii na arenie międzynarodowej po zakończeniu Zimnej Wojny, skokowym wzrostem roli regionu Morza Indyjskiego w relacjach międzynarodowych, zasadniczymi zmianami w indyjskiej polityce zagranicznej i umocnieniem roli uregulowań prawnych na Oceanie Indyjskim. Wskazał przy tym, że pomimo licznych opracowań i publikacji dotyczących polityki zagranicznej Indii, brakuje w literaturze politologicznej całościowego opracowania obejmującego elementy roli tego państwa w kształtowaniu stosunków i sytuacji w regionie Oceanu Indyjskiego.

Za cezurę czasową swych badań Autor przyjął lata 1991-2022, uzasadniając to wprowadzeniem w Indiach w 1991 r. zasadniczych zmian w sferze gospodarczej i społeczno-politycznej oraz odejściem Indii od bliskich powiązań z Rosją i byłymi krajami socjalistycznymi. Wskazując jednocześnie, że przyjęcie 2022 r. jako zamykającego okres badań, uznał za odpowiednie ze względu na ważne

jakościowe przeobrażenia w indyjskiej polityce obronnej w związku zwłaszcza z aktywizacją Chin na obszarze Oceanu Indyjskiego.

Kierując się wymienionymi czterema przesłankami mgr T. Łukaszuk przytacza podstawowe dane wskazujące na szybki rozwój gospodarczy Indii i ich rosnącą rolę w regionie i na świecie. Podaje, że w wyniku wprowadzonych w 1991 r. reform, kraj ten w ciągu ostatnich trzech dekad stał się piątą potęgą gospodarczą świata, a wartość eksportu indyjskich towarów wzrosła szesnastokrotnie. Indie stały się także w tym okresie strategicznym partnerem Stanów Zjednoczonych Ameryki, Unii Europejskiej, Japonii i Stowarzyszenia Krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN). Zwraca również uwagę na rosnące znaczenie Oceanu Indyjskiego jako zasadniczego korytarza transportowego łączącego Wschód i Zachód świata, wokół którego zamieszkuje 2,5 mld ludzi i przez którego obszar przepływa 61 % światowych przewozów kontenerowych i 70 % produktów naftowych.

Z tego względu region Oceanu Indyjskiego stał się, według mgra T. Łukaszuka, jednym z priorytetów w strategii nie tylko Indii, ale także Stanów Zjednoczonych, Japonii, Chin i Unii Europejskiej.

Reprezentując trzecie założenie swej pracy, Autor wiele uwagi poświęca przemianom w polityce zagranicznej Indii oraz ich zaangażowaniu w kształtowanie ładu w regionie Oceanu Indyjskiego. Czytając pracę, można odnieść wrażenie, że ta problematyka stanowi słusznie główny wątek całej dysertacji.

Mgr T. Łukaszuk, odnosząc się do kształtowania przez Indie sytuacji w regionie Oceanu Indyjskiego sięgnął również do regulacji z zakresu prawa morza, a zwłaszcza do wpływu Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r. (dalej: Konwencja). Problematykę tę potraktował jednak skrótowo, ograniczając się do wskazania elementów istotnych dla Indii i indyjskiego udziału w kształtowaniu prawa morza.

Dużo miejsca Autor poświęcił także sprawie polityki i strategii Indii w tej dziedzinie, a także kwestii zwalczania terroryzmu i piractwa morskiego. Prezentacja tych zagadnień nie przytłacza jednak zasadniczych wywodów, lecz składa się logicznie na ilustrację całościowej roli Indii w rejonie tego akwenu.

Podobne znaczenie o dużym ciężarze merytorycznym ma także prezentacja przez Autora polityki i strategii Indii w sferze stosunków gospodarczych w regionie. W tej sferze ujawnia się bowiem najwyraźniej rzeczywista rola tego państwa w procesie kształtowania morskiego porządku tej części świata.

II

Przed prezentacją w kolejnych rozdziałach wywodów dotyczących czterech podstawowych zagadnień stanowiących zasadniczą część dysertacji, Autor słusznie przedstawił i wyjaśnił w **Rozdziale I** w ujęciu historycznym pojęcie morskiego władztwa (*maritime governance*). Bez wyjaśnienia przedmiotowego zakresu tego pojęcia, cała koncepcja pracy doktorskiej byłaby bowiem ułomna i niezrozumiała. W ponad 40-stronicowym rozdziale mgr T. Łukaszuk wyjaśnił, że realizacja władztwa morskiego to poważny dynamiczny proces obejmujący właściwie niemal całą działalność człowieka na morzach i oceanach. Składa się nań współzależność uregulowań prawnych, błękitna gospodarka morska, bezpieczeństwo żeglugi i ochrona środowiska morskiego.

Kierując się tymi przesłankami, Autor słusznie wskazuje współzależność wszystkich tych elementów w morskiej polityce państw. Powołuje się jednocześnie na neoliberalne podejście badawcze do władztwa na morzu, dzieląc pogląd liberalnych instytucjonalistów, iż państwa w polityce morskiej koncentrują się na realizacji swoich interesów, dążąc do osiągnięcia nieograniczonych korzyści. Twierdzi, że w dobie globalizacji państwa optują za wspólnym stanowiskiem i instytucjonalną współpracą. To podejście z pozycji liberalnej, ilustruje kluczową rolę Konwencji, która służy państwom do uregulowania podstawowych kwestii przy korzystaniu z mórz i oceanów. Słusznie przy tym zauważa, że konwencja ta ma zasadne znaczenie zapewniając państwom kluczową rolę w realizacji władztwa na morzu. Można się również zgodzić z Autorem, że współpraca państw w ramach tej Konwencji i innych instrumentów prawnych stanowi wystarczającą zaporę dla aktywizujących swą szkodliwą działalność na morzach czynników pozapaństwowych. Trzeba jednak pamiętać o tym, że Konwencja dopuszcza również możliwość rozstrzygania sporów między podmiotami innymi niż państwa (art. 291).

Akcentując kluczową rolę państwa we władztwie na morzu, Autor wskazuje na pięć realizowanych przez państwa zadań (str. 89-90). Wyliczenie to, oparte na sformułowaniach innych autorów, można uznać za prawie kompletne. Należy jednak podkreślić, że z uwagi na dynamiczny charakter władztwa na morzu i warunki jego realizacji w różnych regionach świata i różnych sytuacjach geograficznych nie wszystkie przytoczone zadania mogą być realizowane. Mogą też pojawić się inne kwestie, którym państwa muszą stawić czoła. Trudno zgodzić się z postulatami Autora, że w „XXI-wieku wobec ciągle zmieniającego się środowiska morskiego państwa muszą (*have to*) realizować wszystkie zasady sformułowane przez Borgese’a. Oczywiście byłoby to bardzo korzystne, ale w zróżnicowanym świecie, państwa w różny sposób realizują swoją politykę wobec władztwa na morzu,

III

Kolejne dwa rozdziały pracy — **Rozdział II i Rozdział III** — poświęcone są miejscu regionu Morza Oceanu Indyjskiego w hinduskiej polityce zagranicznej oraz roli, jaką Indie odgrywają w ramach obowiązującego porządku prawnego.

Rozdziały te mają w zasadzie charakter informacyjny. Na uwagę zasługuje duże odczytanie Autora i sięganie zarówno do źródeł pierwotnych, a więc dokumentów rządowych i organizacji międzynarodowych, jak i bardzo bogatej literatury publikowanej w języku angielskim.

W **Rozdziale II** na uwagę zasługuje stanowisko Autora w prezentacji wielu aspektów miejsca Indii w regionie Oceanu Indyjskiego i ich historyczne ujęcie polityki morskiej ze wskazaniem na jej ewolucję oraz globalne i regionalne aspiracje Nowego Delhi. Interesujące jest to, że Autor słusznie wydobywa analityczne podejścia do problematyki morskiej w południowej i północnej części subkontynentu Indyjskiego, co znajduje wyraz w innym postrzeganiu indyjskich interesów strategicznych i odzwierciedleniach w kulturze kraju. Wskazuje on również na wewnętrzne i zewnętrzne determinanty, wywierające wpływ na indyjską politykę morską. Zwraca również uwagę na konstruktywną i bardzo aktywną postawę Indii na III ONZ-owskiej Konferencji, która przygotowała Konwencję oraz na problemy związane z jej implementacją przez władze indyjskie. Ważne jest również wskazanie w pracy, iż wśród czynników zewnętrznych wpływających na indyjską strategię i politykę

morską, duży wpływ ma polityka i postawa Chin. Powołując się na indyjskie źródła rządowe oraz szereg publikacji i przeprowadzone wywiady z ekspertami hinduskimi, T. Łukaszuk zdaje się skłaniać ku opinii, że współpraca Indii z Chinami w sprawach morskich, włączając walkę z piractwem i kłóskami żywiołowymi jest nieodzowną, chociaż CHiny stopniowo umacniają swoją obecność i rolę w regionie Oceanu Indyjskiego, szkodząc interesom Indii, na co wskazują konkluzje na str. 146 pracy, oparte na stanowisku rządu indyjskiego (*2022 Annual Report of the Ministry of External Affairs of India*).

Rozpatrując w **Rozdziale III** zaangażowanie Indii w tworzenie ładu prawnego w regionie Oceanu Indyjskiego, Autor przedstawia dość wyczerpująco wkład tego kraju w opracowanie Konwencji i jej stosowanie. Przytoczył aktualne przekłady uregulowań problemów prawnych w oparciu o postanowienia Konwencji, Przypomniął, że z 35 krajów regionu Oceanu Indyjskiego, tylko Iran i Zjednoczone Emiraty Arabskie nie są sygnatariuszami Konwencji. Stąd najważniejsza rola tej Konwencji spośród przytoczonych przykładów uregulowań prawnych. Na znaczną uwagę zasługuje starannie przez Autora przedstawiona sprawa rozgraniczenia obszarów morskich między Indiami i Bangladeszem przez Trybunał Arbitrażowy w 2014 r. oraz sprawa sporu między Indiami i Włochami w związku z zatrzymaniem przez władze indyjskie włoskiego tankowca Enrica Lexie. W tej ostatniej sprawie Autor wykazał dobre rozeznanie w kwestiach prawnych dot. wolności żeglugi i na obszarach morskich oraz indyjskiego podejścia do przestrzegania międzynarodowych przepisów. Mam pewne wątpliwości, czy potrzebne było włączenie do **Rozdziału III** informacji o rozstrzygniętym przez Trybunał Arbitrażowy w 2016 r. w sporze między Filipinami a Chinami dotyczącego problemów związanych z sytuacją na Morzu Południowochińskim.

W dość rozbudowanym **Rozdziale IV** pracy Autor, w oparciu o źródła oficjalne oraz dostępną literaturę przedmiotu przedstawił ewolucję zaangażowania Indii w kształtowanie bezpieczeństwa własnego i w regionie Oceanu Indyjskiego. Problematyka bezpieczeństwa mieści się bowiem w zakresie tematycznym pracy i stanowi istotny element władztwa na morzu. Prezentuje on w tym rozdziale zarówno doktrynę morską Indii i szerzej pojętą aktywność Indii w zakresie bezpieczeństwa subkontynentu oraz żeglugi na Oceanie Indyjskim. Przedstawia również dwa przykłady realizacji Indyjskiej polityki bezpieczeństwa. Pierwszy dotyczył kwestii wkładu Indii w zapewnienie

bezpieczeństwa na trasach żeglugowych biegnących przez Ocean Indyjski, gdzie rocznie przepływa około 100 000 statków. Wkład ten Indie realizują, jak wskazuje Autor, na płaszczyźnie wielostronnej współpracy, jak i w oparciu o działania dwustronne w relacjach z poszczególnymi państwami regionu. Drugi przykład, szczególnie ważny dla bezpieczeństwa żeglugi, dotyczy udziału Indii w zwalczaniu piractwa i terroryzmu morskiego. Flota Indyjska jest bowiem bardzo aktywnym partnerem licznych wielostronnych i dwustronnych przedsięwzięć służących efektywnemu przeciwdziałaniu zagrożeniom szczególnie w regionie Cieśniny Malakka i w pobliżu Adenu.

Rozległość przedstawionych przez Autora danych i informacji z zakresu wkładu Indii w kształtowanie bezpieczeństwa w regionie Oceanu Indyjskiego jako jednego z ważnych elementów władztwa na morzu jest z jednej strony zasadna, lecz z drugiej strony budzi zastrzeżenia związane ze zrozumiałą poufnością szeregu informacji z tego zakresu. Mam wątpliwości, czy deklarowana transparentność indyjskiej polityki bezpieczeństwa i strategii jest pewna i czy można formułować definitywne wnioski dotyczące rzeczywistego wkładu Indii w bezpieczeństwo regionu Oceanu Indyjskiego.

W **Rozdziale V** Autor skoncentrował się na ukazaniu indyjskiego zaangażowania w proces kształtowania szeroko pojętych celów zrównoważonego rozwoju (SDGs) Po wyjaśnieniu zakresu tego procesu mgr T. Łukaszuk przedstawia udział Indii w regionalnej współpracy na rzecz ochrony środowiska, reagowania na skutki zmian klimatycznych, powodujących wzrost poziomu wód morskich, nadzorowania i programowania połowów ryb oraz eksploatacji dna morskiego. Wszystkie te cztery działy współpracy regionalnej wypełniają w dużym stopniu wymogi wynikające z zakresu tematycznego dysertacji.

Rozdział VI stanowi w istocie podsumowanie treści poprzednich trzech rozdziałów ze szczególnym uwypukleniem roli Indii w kształtowaniu sytuacji w regionie Oceanu Indyjskiego po zakończeniu Zimnej Wojny.

Autor prezentuje w nim tę rolę Indii na pięciu płaszczyznach: jako promotora porządku prawnego w regionie; jako podlegającego uregulowaniom zawartym w Konwencji; jako regionalnego mocarstwa promującego wartości regionu i jego potencjał oraz zgodną współpracę w przeciwstawieniu do polityki prowadzonej przez Chiny; jako państwa gotowego do odgrywania większej roli w

kształtowaniu bezpieczeństwa w regionie, stawiając czoła chińskiej ekspansji na Oceanie Indyjskim oraz zagrożeniom ze strony piractwa i terroryzmu; jako wzór państwa prowadzącego odpowiedzialną politykę zrównoważonego rozwoju w sferze gospodarki morskiej; jako donatora pomocy humanitarnej (w czasie pandemii COVID-19 oraz po klęsce tsunami w 2004 r). Ta dość szeroka prezentacja uzasadnia podstawową tezę Autora, że: „Indie mają silny geopolityczny tytuł jako kraj z największą liczbą ludności i najdłuższą linią brzegową na Oceanie Indyjskim, z największą liczbą sąsiadów, najpotężniejszą flotą oraz samodzielnym potencjałem gospodarczym i politycznym, aby służyć jako alternatywa dla ekspansjonistycznej i asertywnej polityki Chin” (str. 242).

IV

Bardzo bogata i stosunkowo rozbudowana merytoryczna strona rozprawy mgra T. Łukaszuka przedstawiona wyżej wskazuje na bardzo dobrą znajomość przedmiotu oraz na dużą umiejętność korzystania z informacji i ocen opartych na źródłach oficjalnych i odpowiednio wyselekcjonowanych źródłach wtórnych. Korzystanie z tych źródeł niekiedy jednak jest zbyt rozbudowane i przeciąża wywody Autora (np.: str. 84, 97, 109, 190). Docenić należy również to, że sięgając do potrzebnych informacji i formułując oceny Autor odniósł się także do osobiście przeprowadzonych wywiadów z wybranymi ekspertami, głównie indyjskimi i zagranicznymi znawcami polityki indyjskiej.

Analiza przedstawionego materiału faktograficznego i sformułowanych przez Autora konkluzji pozwala stwierdzić, iż mgr T. Łukaszuk:

1. Trafnie wybrał temat pracy doktorskiej, ponieważ dotychczasowe znane publikacje i opracowania krajowe i zagraniczne koncentrują się na częściowym, a nie całościowym analizowaniu polityk Indii w regionie Oceanu Indyjskiego. Jego oceny i analizy całokształtu polityki Indii w tym regionie mają nie tylko wartość poznawczą.
2. Przygotował pracę oryginalną, rozbudowaną, analizującą częściowo ewolucję polityki i pozycji Indii w regionie na kluczowych płaszczyznach. Wykazał, że Indie swoją działalność m.in. udowodniły, że inaczej niż Chiny, nie traktują norm prawnych regulujących prawo morza w sposób jednostronny i unitarny, lecz jako normy

bezwzględnie obowiązujące i zbieżne z normami i wartościami wywodzącymi się z tradycji związanej z Buddyzmem i Hinduizmem. Autor zwrócił uwagę, że szacunek do hinduskiej tradycji i kultury wpływa na politykę Indii dzielenia się z innymi krajami i współistnienia z nimi. Politykę Indii cechuje także przywiązanie do współczesnych zasad poszanowania wspólnego dziedzictwa ludzkości na morzach i oceanach oraz solidarność z krajami Południa.

Oryginalność przedstawionego ujęcia tematu w dysertacji polega na ukazaniu w oparciu o dostępne materiały i przeprowadzone wywiady głównych aspektów roli Indii w kształtowaniu sytuacji w regionie Oceanu Indyjskiego po zakończeniu Zimnej Wojny.

3. Autor wykazał przy tym umiejętność samodzielnego zrozumienia pracy badawczej i sięgania po właściwe źródła. W ten sposób wypełnił lukę badawczą i wskazał na potrzebę kontynuacji badań i śledzenia procesu wzrastającej roli Indii nie tylko w regionie Oceanu Indyjskiego.

4. W kolejnych Rozdziałach, poczynając od **Rozdziału I**, Autor odpowiedział na postawione pytania badawcze i wykazał, że Indie po zakończeniu Zimnej Wojny pozornie zdefiniowały swoją politykę wobec Regionu Oceanu Indyjskiego i rozpoczęły kształtować swoje podejście do władztwa na morzu, wykorzystując instrumenty dwustronne i wielostronne na czterech płaszczyznach: prawnej, bezpieczeństwa, gospodarki i ochrony środowiska. Realizacja tej polityki dała Indiom niekwestionowany status regionalnego mocarstwa uznawanego przez państwa regionu i spoza tego obszaru. Prowadząc wysoko ocenianą politykę i korzystając ze swego statusu, Indie w ostatnich latach zwiększyły korzystanie z wód morskich i ich zasobów dla bardziej zrównoważonego rozwoju, zagwarantowania swojego bezpieczeństwa, ochrony środowiska i umocnienia swej pozycji politycznej.

5. Prowadząc pracę badawczą i analityczną oraz dążąc do odpowiedzi na postawione pytania badawcze, Autor posługiwał się metodą indukcyjną przy prezentacji faktów i polityki Indii oraz innych państw, co pozwoliło mu na odpowiednie wyjaśnienia i wnioski. Zastosował również podejście dedukcyjne w celu zbadania indyjskiego stosunku do problemów regionu. Generalnie biorąc, Autor prowadził swoje badania z pozycji neoliberalnego instytucjonalizmu, który w stosunkach międzynarodowych uważa państwo za głównego i wiodącego aktora relacji międzynarodowych i twórcę porządku prawnego. W celu wyjaśnienia złożonego charakteru polityki i aktywności Indii, Autor posługiwał się także metodą kwalifikatywną, pozwalającą na lepsze wydobycie istotniejszych uwarunkowań i czynników nie tylko politycznych i ekonomicznych, ale także historycznych i kulturalnych.

6. Wyjaśnił pojęcie *maritime governance*, jego pochodzenie i kształtowanie w ostatnich dziesięcioleciach (str. 42-49). Jego model wyjaśnienia tego pojęcia w polskiej literaturze jest nowatorskie i niewątpliwie może służyć jako istotna pomoc w badaniach związanych z morzem i jego eksploatacją. Model ten skonstruował Autor w oparciu o wzór Christiana Buegera (str. 48). Istotne jest również, że Autor ukazał w pracy proces obejmowany pojęciem *maritime governance* w działalności związanej z morzem w całym okresie po II wojnie światowej do roku 2022.

7. Badania swoje Autor oparł głównie na źródłach oficjalnych państw zaangażowanych w działalność w regionie Oceanu Indyjskiego oraz na publikacjach naukowców, głównie indyjskich, brytyjskich, amerykańskich i australijskich oraz fragmentarycznie na niewielu tekstach polskich autorów.

Wartościowe w pracy Autora jest również to, że poza tekstami publikowanymi sięgnął do konsultacji w sześciu instytutach naukowo-badawczych i piętnastu osobistych wywiadów z ekspertami indyjskimi i zagranicznymi.

8. Autor w swej pracy zademonstrował bardzo staranny i rozbudowany warsztat. Tytuł rozprawy jest nieco długi, ale obejmuje w pełni treść i strukturę pracy. Struktura jest rozbudowana, wskazuje na dużą staranność i pracowitość Autora. Duże znaczenie dla wartości i poziomu naukowego rozprawy ma rozbudowany i dość szczegółowy **wstęp** oraz być może zbyt skrótowe **zakończenie**. Autor zadbał również o dużą poprawność przypisów i prezentowania bibliografii. Nie mam uwag do poziomu języka angielskiego użytego w pracy.

V

Konkludując, stwierdzam, że rozprawa mgra T. Łukaszuka stanowi istotny wkład w badania nad polityką Indii i problematyki regionu Oceanu Indyjskiego. Na szczególne podkreślenie zasługuje jej holistyczny charakter i sięgnięcie do źródeł trudno dostępnych w Polsce. Drobne usterki i zastrzeżenia przedstawione wyżej nie pomniejszają wysokich walorów dysertacji oraz jej dużej wartości poznawczej i teoretycznej.

Dlatego oceniam pracę bardzo pozytywnie i uważam, że może ona stanowić dobrą podstawę do ubiegania się mgra Tomasza Łukaszuka o tytuł doktora nauk politycznych w zakresie współczesnych stosunków międzynarodowych.

Prof. dr hab. Stanisław Pawlak